

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udrag fra Herr Panthakaks Historie og Meeninger

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 171. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540296904720/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

imidlertid, at *Lovnet og Meeninger* til dels er opbygget som en beken-
delse, »en authenticve Tilstaelse af mine Daatligheder» (s. 76), oven i
købet rettet til den pietistiske formynder og skriftefader J.C. Schön-
heyder.

Men indgår Augustin således som en inspirationskilde for Ewald,
da er det også værd at bemærke, at hans moderne efterfølger i en vis
forstand vender op og ned på ham. I Ewalds selvbiografi oplades det
levede liv, så uregelmæssigt og syndigt det tager sig ud for andre,
med en indre styrke, der gør det muligt for den skrivende at overta-
ge det som sit. Og styrken beror på, at livet tilhører et geni, et individ
som netop gennem det har formået at hæve sig til Guds niveau. Her-
om mere i det følgende.

Mange linier eller tendenser i oldtiden løber sammen i Augustins
værk og gør det rimeligt at sige, at den selvbiografiske form er frug-
ten, det koncentrerede udtræk af en tidsalder, som ellers er ved at gå
under. Da en ny tid opstår, er formen til rådighed, men indholdet må
skabes forfra. Mennesket må, fra renaissanceen at regne, opdage sig
selv påny, lære at anskue sig selv med øjne, som ikke først og frem-
mest er Guds – eller kirkens. Selvbiografien bliver på én gang et red-
skab og et udtryk for denne proces.

Renassancens humanister brugte ganske bevidst deres selvbiogra-
fier som en art psykologiske laboratorier, idet de her lagde deres egne
handlinger til grund for en intellektuel afsøgning og kortlægning af
den menneskelige personlighed (se fx Girolamo Cardanos *De vita
propria*, Om hans eget liv, 1574-76; findes i en moderne tysk udgave
fra 1969). Når Johannes Ewald taler om sin selvbiografis »Hoved-
Øyemed [...] nemlig det, at bidrage saameget til Kundskaben om det
menneskelige Hjerter, som mueligt» (s. 145), og når han omtaler sin
egen livshistorie som »Anledning» til at lære selve mennesker at ken-
de (s. 91), så synes man at høre et ekko fra disse humanister. Eller ret-
tere: man hører et i tiden udbredt motiv, som blev anslået to-tre år-
hundreder forinden. Det klirrer også hos Rousseau.

Den egenskab, som man i første omgang måtte anse for personlig-
hedens bærende, var fornuften. Den rationelle tænkning sikrede
identiteten og livets sammenhæng. Dette var et synspunkt, som den
franske filosof René Descartes gennemførte konsekvent i sin filoso-
fiske selvbiografi *Discours de la Méthode, Om metoden*, fra 1637. Bogen
beskriver, hvordan han led for led har arbejdet sig frem til en række

principper for sikker erkendelse, og omdrejningspunktet er de berømte ord: Jeg tænker, altså er jeg til.

Men i løbet af det følgende århundrede træder personlighedens irrationelle områder med stigende intensitet ind i menneskebilledet. Hos Hørlberg, der godt en generation før Ewald skriver sine latinske levnedshreve (1728-43), udgør de et kaotisk stemningsrige, som fornuften har stort besvær med at holde i skak. Med gysen kaster Hørlberg blikket ned i de evigt vekslende stemningers hekseskedel, men øjner ingen orden i omvekslingerne og bruger betegnelsen uhelbredelig sygdom for, hvad han har set.

Andre følte sig imidlertid tiltrukket af synet. Det 17. og 18. århundredes kultur rummede en betydelig understrøm af religiøs mystik. Den fandt bl.a. udtryk i en autobiografisk litteratur, der gjorde sig til medium for skildringen af det subtile stemnings- og lidenskabsliv hos mystikeren, som dannede basis for (eller blev affødt af) hans særlige erfaringer. Et hovedværk er Jeanne-Marie Guyons *Vie écrite par elle même*, Levned skrevet af hende selv (1688-1709); hun fik i øvrigt stor betydning for Rousseau.

Et særegent udslag af den mystiske strømning var pietismen. Denne fromhedsretning, der jo beherskede Johannes Ewalds barndoms-miljø, appellerede i særlig grad til det subjektive, både til følelsen og selvransagelsen, hos sine tilhængere. Den fik også udtryk i en omfangsrig selvbiografisk litteratur, specielt i Tyskland. Det er dog en litteratur der i sin bestandige pointering af Guds forsyn kan minde om de middelalderlige bekendelser. Intet tyder på, at Ewald har modtaget nogen direkte inspiration herfra.

Det har han heller ikke fra det 18. århundredes betydeligste autobiografi, Jean-Jacques Rousseaus *Les Confessions, Bekendelser*. Den blev ganske vist skrevet i årene 1765-70, altså lige inden Ewald begyndte på sit levned, men henlå i manuskript til 1782, da både Rousseau og Ewald var døde.

Hos Rousseau erkendes de irrationelle egne af personligheden på et rent verdsligt grundlag. Og den erkendende fornuft tildeler sig selv en underordnet rolle i forhold til det kaotiske følelsesliv. Når dette imidlertid ikke indebærer, at Rousseau i selvbiografien opfatter sit liv som et kaos, skyldes det, at følelseslivet netop i erindringens perspektiv viser sig at have sin egen, dybere eller mere omfattende logik (som identificeres med begrebet natur). At Rousseau tør anerk-